

A mezőgazdasági szövetkezetek termelési és pénzügyi teljesítményének alakulása a 2002-2007 közötti időszakban

Harangi-Rákos Mónika

Debreceni Egyetem Agrár- és Gazdálkodástudományok Centruma
Gazdaságelméleti Intézet
4032 Debrecen, Böszörményi út 138.
rakosm@agr.unideb.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

A tanulmány célja a magyarországi mezőgazdasági társas vállalkozások – kiemelten a mezőgazdasági szövetkezetek – teljesítményének vizsgálata az Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal (APEH) aggregált adatbázisa alapján, melyet az Agrárgazdasági Kutató Intézet bocsátott rendelkezésünkre. Módszertani szempontból az egyszerű statisztikai eszközökre törekedtem, valamint a vállalati elemzésekhez használt mutatókat számítottam és idősorosan elemeztem. A vizsgálatok során levont egyik fontos következtetés, hogy az EU-csatlakozás utáni időszakban a mezőgazdasági szövetkezetek társadalmi-gazdasági súlya erősen csökkent.

A másik fontos megállapítás, hogy a társas vállalkozások szokásos aggregált szintű vizsgálata mellett, szükség lenne az egyes vállalkozási formák összehasonlító elemzésére. A szövetkezeteken belül pedig a hagyományos (termelő) szövetkezetek és az új típusú szövetkezetek elkülönített vizsgálatára.

Kulcsszavak: Társas vállalkozások, mezőgazdasági szövetkezetek, vagyoni helyzet, pénzügyi mutatók, jövedelmezőségi mutatók

SUMMARY

The aim of the study was the examination of the achievement of the Hungarian agricultural enterprises – special regard to the agricultural co-operatives – based on the aggregated database of Hungarian Tax and Financial Control Administration (APEH), from the database of the Research Institute of Agricultural Economics. From the methodological aspect plain statistical devices were used, indicators for corporate analyses were calculated and analyzed for the time series. One important conclusion is that the socio-economic weight of the agricultural co-operatives was strongly decreased in the period after the EU accession.

The other important statement is that over the general examination of economic actors on an aggregated level the comparative analysis of the single enterprises forms would be needed. In the case of the co-operatives the separated examination of the former type producer co-operatives and the new type co-operatives would be necessary.

Keywords: Enterprises, agricultural co-operatives, financial condition, financial indicators, profitability indicators

BEVEZETÉS

A tanulmány célja, hogy a hazai mezőgazdasági társas vállalkozások, és ezeken belül a szövetkezetek gazdasági és pénzügyi teljesítményéről áttekintést adjak a 2002-2007 közötti időszakban. *Munkám*

hézagpótlónak tekinthető, minthogy az utóbbi évtizedben a mezőgazdasági szövetkezetek társadalmi-gazdasági szerepére vonatkozó, pénzügyi adatokon nyugvó, országos kitekintésű elemzésére nem került sor. A Központi Statisztikai Hivatal (KSH), a Gazdaságszerkezeti Összeírások (GSZÖ) és az Agrárgazdasági Kutató Intézet (AKI) által publikált teszüzemi kiadványok (Béládi és Kertész, 2008; Keszthelyi és Pesti, 2010), illetve más AKI kiadványok csak a gazdálkodó szervezetek és az egyéni gazdaságok adatait (Kovács et al., 2007), vagy csak a gazdálkodó szervezetek adatait (Lámfalusi, 2007) közlik és elemzik. A *gazdálkodó szervezeteken belül a mezőgazdasági szövetkezetek adatai nem kerülnek elkülönítésre.*

A kivételek közé tartozik a Dorgai által szerkesztett két kiadvány (Dorgai, 2004; 2010), valamint Merkel (2008) kéziratban fellelhető tanulmánya, melyekben a mezőgazdasági szövetkezetekkel kapcsolatos információkat is találunk.

Jelenleg ott tartunk, hogy még a működő mezőgazdasági szövetkezetek számáról sem rendelkezünk naprakész információkkal. E jelenség mögött politikai és szakmai érdektelenség húzódik meg. A magam részéről úgy gondolom, hogy a rendszerváltozás idején a mezőgazdaságban meghatározó jelentőségű termelőszövetkezeti szektor leépülésének és az új típusú mezőgazdasági szövetkezetek megjelenésének folyamatát figyelemmel kell kísérnünk, és a tanulságokat hasznosítani célszerű.

Ugyanakkor figyelemreméltó a szövetkezetelmélet és a szövetkezeti gyakorlat nemzetközileg elismert szakértőjének könyvében megfogalmazott vélemény: „Fokozott erőfeszítésemet..., hogy megbízható, friss és – legalábbis EU-s szinten – összehasonlítható adatokat szerezzek, mérsékelt siker koronázta...Rendben van, hogy Európa fejlettebb felében nem következtek be olyan lényeges átrendeződések mint az átalakuló gazdaságok országaiban, de a releváns és friss adatok hiánya vagy azok hozzáférhetősége legalábbis elgondolkodtató.” (Szabó, 2011:52).

ADATBÁZIS ÉS MÓDSZER

A tanulmány alapvető adatbázisát „A kettős könyvvitelt vezető mezőgazdasági és élelmiszeripari szervezetek gazdálkodásának főbb adatai (2002-

2007)” c. AKI kiadvány képezi (Székelyné, 2009). E kiadvány az AKI könyvtárban, illetve az AKI honlapján hozzáférhető. A kiadvány a mezőgazdasági és az élelmiszeripari szervezetek gazdálkodásának 2002-2007. évi fontosabb pénzügyi adatait tartalmazza folyó áron. Adatbázisa az APEH adatbázisa, mely a kettős könyvvitelt vezető vállalkozások társasági adóbevallása alapján került összeállításra. (A 2002. évi adatok még nem tartalmazzák a jelentős számú, de az akkor igen szerény gazdasági potenciállal rendelkező *egyszeres könyvvitelt vezető* „Egyéb szervezetek” adatait. Ezt is figyelembe véve, tekintettel a rendkívül kedvezőtlen 2003. évi időjárásra, a kibocsátási és a jövedelemadatok esetében a 2002-2003. évek átlaga szolgált bázisként az idősoros vizsgálatoknál.)

A *szövetkezetek földhasználatára* vonatkozóan szakirodalmi forrásokra (Burgerné, 2010; Dorgai, 2004; Kapronczai, 2010, Kapronczai és Udovecz, 2009) támaszkodtam.

Módszertani szempontból az idősoros, alapvetően leíró elemzésre törekedtem. Mondanivalómat, következtéseimet egyszerű statisztikai eszközökkel (táblázatokkal, megoszlási viszonyszámokkal, bázisindex-számítással, kör- és oszlopdiagramokkal) igyekeztem megvilágítani, illetve alátámasztani.

A fentiek mellett a *vagyoni és pénzügyi helyzetet tükröző, valamint a jövedelmezőségi mutatók* is fontos információkkal szolgálnak a szövetkezetek teljesítményét illetően.

1. A MEZŐGAZDASÁGI GAZDÁLKODÓ SZERVEZETEK SZÁMA ÉS ERŐFORRÁSAI

A mezőgazdasági szervezetek és foglalkoztatottak számát, valamint az eszközállomány értékét az *1. táblázat* tartalmazza. Sajnos a földterületre vonatkozóan csak megközelítő adatokkal rendelkezem.

1. táblázat

A mezőgazdasági gazdálkodó szervezetek számának, foglalkoztatottjainak és eszközállományának alakulása

	Kft.(1)		Rt.(2)		Szövetkezet(3)		Egyéb szervezet(4)	
	2003	2007	2003	2007	2003	2007	2003	2007
Szervezetek száma(5)	4 934	4 942	279	271	1 245	848	2 943	2 487
Foglalkoztatottak száma(6)	43 448	38 755	29 602	23 153	21 152	10 598	6 012	6 056
Eszközállomány értéke (M Ft)(7)	648 159	942 843	340 698	451 331	178 115	145 763	56 465	67 951

Forrás: Székelyné, 2009

Table 1: The change of the numbers of agricultural organizations and employed persons and value of assets in agricultural companies and partnerships

Ltd.(1), joint-stock companies 2), co-operatives 3), other enterprises(4), number of enterprises(5), number of employed persons(6), value of the assets(7)

Source: Székelyné, 2009

Az *1. táblázatból* kitűnik, hogy az EU-csatlakozás előtti évhez képest néhány év alatt a korlátolt felelősségű társaságok (kft.-k), illetve a részvénytársaságok (rt.-k) száma alig változott, ellenben az egyéb szervezetekkel, melyek (döntő módon a közkereseti és betéti társaságok) száma 15%-kal, míg a *szövetkezetek száma 32%-kal (!) csökkent*. Itt kell megemlítenem, hogy a szövetkezeteken belül a termelő típusú szövetkezetek száma és aránya még erőteljesebben esett vissza, minthogy az új típusú szövetkezetek száma a vizsgált időszakban jelentősen megnőtt. (A termelői csoportok és a zöldség-gyümölcs ágazatban működő termelői szerveződések egy része ugyanis szövetkezeti, míg másik hányada gazdasági társasági formában működik [Barta et al., 2009]). Jelen tanulmányomban a kétféle szövetkezeti csoport termelési és pénzügyi eredményeinek az összevetésére nem adódik lehetőség, *de ennek megítélését további kutatómunkám fontos részének tekintem.*

A szövetkezetek száma az utóbbi két évtizedben nem csak a mezőgazdaságban csökkent. Pataki

László, a MOSZ alelnöke szavait idézve „...míg 1990-ben még 6781 szövetkezet működött hazánkban 4,5 millió taggal, addig ma már csak 2444 szövetkezet tevékenykedik egymillió taggal, 2000 faluból teljesen eltűntek a szövetkezetek....az elmúlt években is jelentős számban szűntek meg szövetkezetek, igaz, nagyobb hányaduk gazdasági társasággá alakult.” (H. Gy., 2010). Érdemes megemlíteni, hogy míg 1990-ben mintegy 1300, 1997-ben pedig 1915 (Szabó, 2001) mezőgazdasági szövetkezetet tartott számon a KSH, addig 2000-ben a mezőgazdasági szövetkezetek száma 1886 volt. (Kapronczai, 2003).

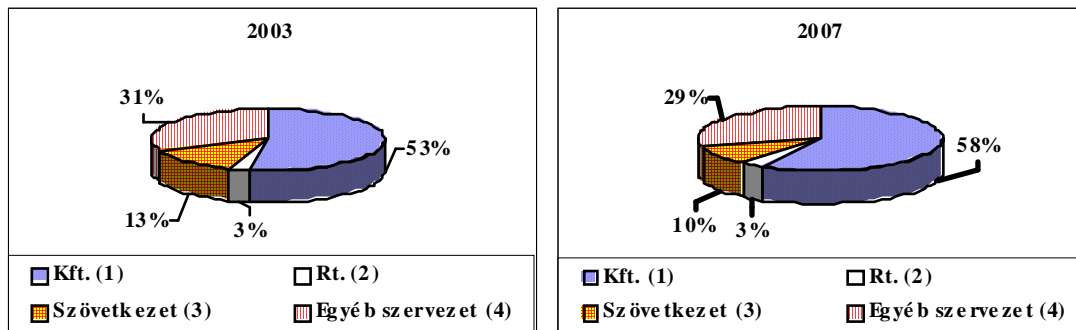
A *foglalkoztatottak száma és arányának változása* igen eltérő képet mutat. Sajnos 2002 után tovább folytatódott a mezőgazdaságban foglalkoztatottak részarányának a csökkenése az összes foglalkoztatotton belül. A létszámadatok változása valamennyi szervezeti kategóriát érintenek, kivéve az egyéb szervezeteket, ahol stagnálás mutatkozik. A szövetkezeteknél azonban az eltartó képesség rendkívüli visszaesése figyelhető meg, ugyanis 50%-kal csökkent az általuk foglalkoztatottak létszáma. 2007-ben az összes mezőgazdasági

foglalkoztatottaknak csupán 1,5%-a volt szövetkezeti tag. Ez elsősorban a szövetkezetek gazdasági társasággá történő átalakulásának a következménye

volt (Kapronczai, 2011). Az egyes szervezeti formák közötti arányeltolódást az 1-2. ábra kördiagramjai mutatják.

1-2. ábra

A foglalkoztatottak megoszlása gazdálkodási formák szerint 2003-ban és 2007-ben

Forrás: saját szerkesztés Székelyné, 2009 alapján

Figure 1-2: Distribution of employed persons by legal forms in 2003 and 2007

Ltd.(1), joint-stock companies(2), co-operatives(3), other enterprises(4)

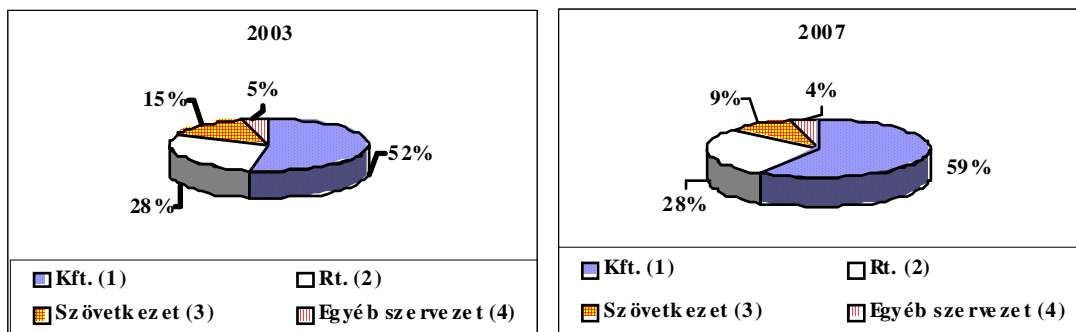
Source: Own construction based on Székelyné, 2009

A mezőgazdaságban tevékenykedő gazdaságok tárgyi eszközei az uniós csatlakozást közvetlenül megelőző években jelentősen bővültek. Ezzel szemben az uniós csatlakozást követően folyó áron is csökkent az eszközérték bővülésének üteme. Az *eszközállomány* alakulása gazdálkodási forma szerint

szintén a szövetkezetek térvesztését mutatja: a folyóáron mért eszköz-állomány értéke közel 20%-kal csökkent, a többi szervezeti forma 20-45%-os növekedéséhez képest. Az alábbi ábrák (3-4. ábra) az eszköz-ellátottság szervezeti formák közötti arányeltolódását szemlélteti.

3-4. ábra

Az eszközállomány megoszlása gazdálkodási formák szerint 2003-ban és 2007-ben

Forrás: saját szerkesztés Székelyné, 2009 alapján

Figure 3-4: Distribution of assets by legal forms in 2003 and 2007,

Ltd.(1), joint-stock companies(2), co-operatives(3), other enterprises(4)

Source: Own construction based on Székelyné, 2009

Látható, hogy a kft.-k térnyerése és egyértelmű dominanciája (59%) mellett a szövetkezetek 2007-ben már csupán az eszközök mindössze 9%-ával rendelkeztek. Ugyanakkor fontos következtetés, hogy az *egy szövetkezetre és még inkább az egy foglalkoztatottra jutó eszköz-állomány jelentős mértékben növekedett*. Sajnos egyelőre nem tudom megítélni, hogy ez a folyamat a szövetkezetek szerkezeti (termelőszövetkezetek versus új típusú

szövetkezetek) változásának vagy a kevésbé életképes szövetkezetek kiválásának köszönhető-e. A mezőgazdasági gazdálkodó szervezetek *földhasználati viszonyaira* vonatkozó pontos adatokkal jelenleg nem rendelkezem. Ritka eset ugyanis, hogy a szövetkezetek adatait a gazdálkodó szervezetek adatain belül elkülönítik. Ismeretes, hogy a rendszerváltást követően a termőföld döntő hányada magántulajdonba került. A szövetkezetek és más gazdálkodó szervezetek kénytelenek bérelt

földeken gazdálkodni, ami az állattenyésztéssel foglalkozók körében, a takarmányvásárlási kényszer következtében, sok esetben jelentős költségnövekedéshez vezet. A gazdasági szervezetek 2007-ben a termőterület 44,5%-át, az egyéni gazdaságok 35,5%-át használták. (Megjegyzem, hogy a mezőgazdasági terület nagyobb hányadán viszont az egyéni gazdaságok gazdálkodnak.) Kapronczai és Udovecz (2009) tanulmánya szerint 2003-ban a szövetkezetek az ország összes termőterületéből kb. 7%-kal, míg 2008-ban már csak 5%-kal rendelkeztek.

2. A BRUTTÓ KIBOCSÁTÁSRA VONATKOZÓ ÉRTÉKADATOK ÁTTEKINTÉSE

Az értékadatok elemzésénél 2-2 éves (2002-2003, 2004-2005 és 2006-2007) átlagadatokat vetem össze, hogy az évenkénti időjárás változások hatását tompítsam.

A vizsgálat alapjául szolgáló adatbázisban a bruttó termelési értékre és a hozzáadott értékre vonatkozó adatok egyaránt rendelkezésre állnak. A gazdálkodó szervezetek összességét tekintve, utóbbinak az előbbiben való részesedése a tárgyalt időszakban érdemben nem változott, 26-27% között mozgott. A 2. táblázatban a bruttó és a hozzáadott termelés érték dinamikájának (2002-2003 és 2006-2007 évek átlaga) alakulását mutatom be.

2. táblázat

A bruttó termelési érték és a hozzáadott érték alakulása gazdálkodási formák szerint 2002-2003 és 2006-2007 között (M Ft)

	2002-2003		2006-2007	
	Bruttó termelési érték(1)	Hozzáad érték(2)	Bruttó termelési érték(1)	Hozzáad érték(2)
Kft.(3)	407 968	97 007	516 642	124 097
Rt.(4)	230 248	71 799	246 667	80 097
Szövetkezet(5)	121 013	36 373	87 244	25 376
Egyéb szervezet(6)	24 358	4 835	38 131	7 847
Összesen(7)	783 587	210 015	888 684	237 416

Forrás: saját számítás Székelyné, 2009 adatai alapján

Table 2: Development of gross output and value added by legal forms between 2002-2003 and 2006-2007 (Million HUF) gross output(1), added value(2), Ltd. (3), joint-stock companies(4), co-operatives(5), other enterprises(6), total(7)
Source: Own calculation based on Székelyné, 2009

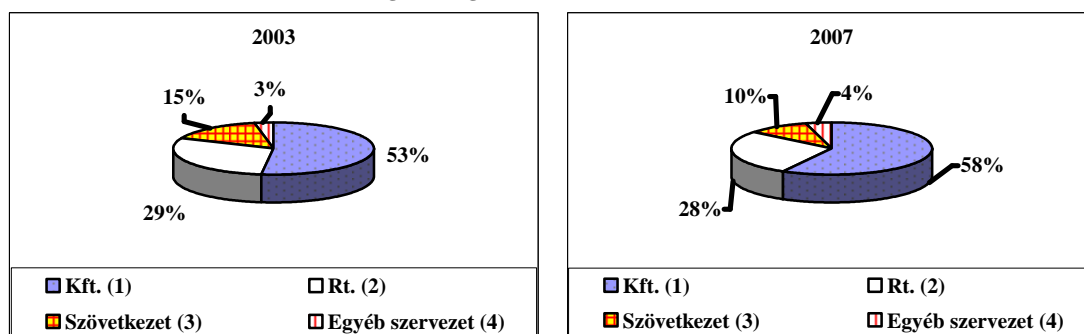
A vizsgált időszakban a mezőgazdasági szervezetek összes bruttó termelési érték folyó áras értéke 13,4%-kal növekedett, de az egyes gazdaságcsoportok teljesítménye nem egyformán alakult. (Megjegyzendő, hogy mind a bázis időszakban, mind pedig a beszámolási időszakban egy-egy kedvező, illetve kedvezőtlen időjárású év

adatai szerepelnek). A fenti táblázatból kitűnik, hogy a bruttó kibocsátás az rt.-ék esetében szerény mértékben, a kft.-kben és az egyéb szervezetekben számottevően nőtt, míg a szövetkezetekben kb. 30%-kal csökkent.

A továbbiakban vessünk egy pillantást az egyes szervezeti formák kibocsátásában játszott szerepére.

5-6. ábra

A bruttó termelési érték megoszlása gazdálkodási formák szerint 2003-ban és 2007-ben

Forrás: saját szerkesztés Székelyné, 2009 alapján

Figure 5-6: Distribution of gross output by legal forms in 2003 and 2007, Ltd.(1), joint-stock companies(2), co-operatives(3), other enterprises(4)
Source: own construction based on Székelyné, 2009

A fenti kördiagramok (5-6. ábra) alapján a következő fontos megállapítások tehetők:

Először: a gazdálkodó szervezetek bruttó kibocsátásának meghatározó részét a kft.-k adják, melyek növelték részesedésüket.

Másodszor: a szövetkezetek korábbi szerény részaránya tovább zsugorodott.

A hozzáadott értékek alapján végzett számítások lényegében véve egybevágóak a bruttó termelési érték adatok alapján tett következtetésekkel.

3. A GAZDÁLKODÁS EREDMÉNYÉNEK A VIZSGÁLATA

A gazdálkodó szervezetek gazdálkodási eredményét többféle eredménymutató alapján lehet vizsgálni. A rendelkezésemre álló adatbázis lehetővé tette valamennyi eredménykategória áttekintését.

Az eredmények vizsgálatánál az alábbi fontos körülményeket kell megemlíteni:

- A 2007-ben – az előző három év kedvező időjárási viszonyait követően – igen rossz időjárás köszöntött be, mely igen kedvezőtlenül befolyásolta a növénytermesztési hozamokat. Ezzel egy időben azonban a gabonafélék és az olajos növények világpiaci árának gyors növekedése következett be, ami a belföldi árakat is felfelé húzta, s mely kompenzálta a terméskiesésből származó veszteségeket (Tunyoginé és Stummer, 2008).
- Az eredmények értelmezésénél azonban figyelembe kell venni a szövetkezetekről szóló 2006. évi X. törvényt (Magyar Közlöny, 2006). E törvény 4. paragrafusában foglaltak szerint: (2) „Az ÁPV Rt. a hozzárendelt vagyonába került mezőgazdasági szövetkezeti üzletrészeket térítés és tehermentesen 2006. március 31-ig átadja annak a szövetkezetnek, amely az üzletrészt kibocsátotta, feltéve, hogy a szövetkezet nem áll csőd-, felszámolás vagy végelszámolási eljárás alatt, továbbá elfogadja a térítésmentes átadásra vonatkozó ajánlatot. (3) A Szövetkezet a (2) bekezdés szerint megszerzett üzletrészt köteles bevonni és fel nem osztható vagyonként kezelni, e törvény szerinti alapszabály módosításával egyidejűleg az üzletrészek szövetkezet nyilvántartásában szereplő névértékének megfelelő összeget a közösségi alapba helyezni” (Magyar Közlöny, 2006:191). Az alapszabály módosítás és ezzel együtt a bevonásra, illetve a közösségi alapba helyezésre vonatkozó kötelezettségek teljesítésének a végső határidejét a törvény 2007. június 30-ban jelölte meg. Ez az oka annak, hogy a szövetkezetek könyvelésében a rendkívüli bevételek, részben a

2006. évi, részben pedig a 2007. évi mérlegben, illetve eredmény kimutatásban jelentkeztek (Ezzel a problémával már a 2009-ben készített diplomamunkám [Rákos, 2009] írásakor is találkoztam, egy konkrét mezőgazdasági szövetkezet pénzügyi műveletek eredményeinek az idősoros vizsgálata során).

Az említett problémára Lámfalusi (2007) az élelmiszertermelés gazdálkodó szervezeteinek pénzügyi helyzetét elemző tanulmányában hívta fel a figyelmet. *Mivel ez a bevétel jelentősen torzítja a jövedelem nagyságát, ezért a további elemzés során az adózás előtti eredmény helyett a szokásos vállalkozási eredményt és annak változását célszerű figyelembe venni.*

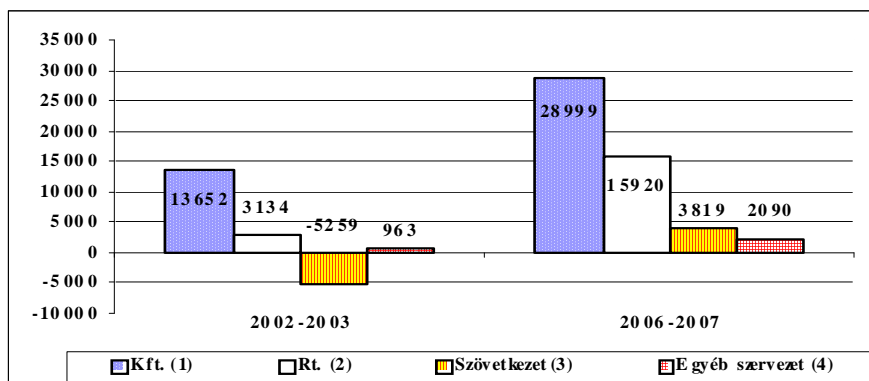
- A közvetlen támogatások jelentős növekedése számottevően befolyásolta az üzemi eredmény és ezen keresztül a szokásos vállalkozási eredmény és az adózás előtti eredmény alakulását.

A mezőgazdasági gazdálkodó szervezetek üzemi eredménye már az EU-csatlakozást követő két évben gyors növekedésnek indult (+54%), mely egyrészt a 2004-2005. évek igen kedvező időjárásával, valamint a közvetlen támogatások növekedésével magyarázható, másrészt a bázis időszak részét képező 2003. évi kivételesen kedvezőtlen időjárásnak. 2006-2007. évek átlagában az előző két év átlagához képest a növekedés mértéke ugyancsak gyors volt (+35%). Megjegyzendő, hogy a vizsgált időszak elején, a 2002-2003. évek átlagában csupán a szövetkezetekben mutatott negatív előjelet az üzemi eredmény.

Amint az előzőekben említettem, adott körülmények között a pénzügyi műveletek eredményével csökkentett üzemi (üzleti) eredményt, azaz a szokásos vállalkozási eredményt tekintem az egyes gazdálkodói csoportok eredményességét leginkább kifejező eredménykategóriának (l. a 7. ábrát).

A pénzügyi műveletek eredménye valamennyi gazdálkodó csoport esetében és mindkét vizsgált időszakban negatív előjelű volt, melynek következtében a szokásos vállalkozási eredmény rendre kisebb volt, mint az üzemi (üzleti) eredmény. Egészében véve 2006-2007. évek átlagában a mezőgazdasági szervezetek szokásos vállalkozási eredményének döntő részét a kft.-k produkálták 57%-kal, a második helyen az rt.-k voltak 31%-kal, míg a szövetkezetek a maguk 8%-os teljesítményükkel a harmadik helyre szorultak (Az egyéb szervezetek részesedése csupán 4%-ot tett ki). A szövetkezetek itt jelzett részaránya, némileg kisebb a foglalkoztatottakból, a bruttó termelési értékből és az összes eszközértékből számított részarányoknál.

A szokásos vállalkozói eredmény alakulása 2002-2003-ról 2006-2007-re (Mft)

Forrás: saját szerkesztés Székelyné, 2009 alapján

Figure 7: Development of usual entrepreneurial income from 2002-2003 onto 2006- 2007.
Ltd.(1), joint-stock companies(2), co-operatives(3), other enterprises(4)
Source: Own construction based on Székelyné, 2009

4. A VAGYONI, PÉNZÜGYI ÉS JÖVEDELMEZŐSÉGI HELYZET ELEMZÉSÉRE SZOLGÁLÓ MUTATÓK

A 3. táblázat a vagyoni és a pénzügyi mutatók változását mutatja be 2003-ról 2007-re.

3. táblázat

A gazdálkodó szervezetek vagyoni és pénzügyi mutatóinak alakulása 2003-ban és 2007-ben(%)

	Kft.(1)		Rt.(2)		Szövetkezet(3)		Egyéb szervezet(4)	
	2003	2007	2003	2007	2003	2007	2003	2007
Tőkenövekedési ráta(%) (5)	314,8	409,8	196,4	236,3	146,7	418,9	382,1	381,4
Nettó forgótőke(M Ft)(6)	72 308,3	94 501,6	79 790,6	81 461,0	43 102,6	27 425,2	2 538,1	7 754,6
Eladósodottság foka(%) (7)	54,6	52,2	37,9	40,5	40,7	45,4	61,0	57,1
Likviditási ráta(%) (8)	134,1	128,3	204,6	159,7	191,7	155,1	113,6	136,8
Tőkefeszültségi mutató(%) (9)	127,3	115,9	63,1	70,6	70,9	86,8	174,3	149,6

Forrás: Saját számítás Székelyné, 2009 adatai alapján

Table 3: Indicators of financial conditions of companies and partnerships in 2003 and 2007 (%).
Ltd.(1), joint-stock companies(2), co-operatives(3), other enterprises(4), capital increase rate(5), net working capital (Million HUF)(6), ratio of indebtedness(7), liquidity ratio(8), capital tenseness indicator(9)
Source: Own calculation based on Székelyné, 2009

A tőkenövekedési ráta: a tulajdonosi tőke gyarapodását fejezi ki a jegyzett tőkéhez viszonyítva.

$$Tőkenövekedési ráta (\%) = \frac{\text{saját tőke}}{\text{jegyzett tőke}} \times 100$$

Az egyes gazdaságcsoportok tőkenövekedési rátáinak alakulásánál érdekes jelenség, hogy míg a szövetkezeteknél a saját és a jegyzett tőke értéke egyaránt jelentősen – noha eltérő mértékben – csökkent, a másik három gazdasági csoportnál mindkét tőkefajta értéke egyidejűleg, de nem azonos ütemben nőtt. Egészében véve 2007-ben a szövetkezetek rátája volt a legmagasabb és az rt.-ék rátája volt a legalacsonyabb. A szövetkezetek tehát az évek során a korábbinál kevesebb saját és ezen belül jegyzett tőkével rendelkeztek, de a saját tőkeszerkezeti összetétele javult.

Nettó forgótőke: a forgóeszközök és a rövid lejáratú kötelezettségek különbsége. Fontos jelzője a vállalkozás fizetőképességének, a vállalkozás szabad mozgásterét fejezi ki a fizetések terén. A mutató értékének növekedése esetén csökken a rövid lejáratú kötelezettségek szerepe a forgóeszközök finanszírozásában, ami a pénzügyi egyensúly növekvő stabilitását fejezi ki. Negatív értéke esetén a hosszú élettartamú eszközöket rövid lejáratú kötelezettségekből is finanszírozza a vállalkozás, ami súlyos pénzügyi egyensúlytalanságra utal.

$$Nettó forgótőke = \text{forgóeszközök} - \text{rövid lejáratú kötelezettségek}$$

A szövetkezeteket kivéve minden gazdasági szervezet esetében nőtt a nettó forgótőke értéke.

Sajnos a szövetkezetek esetében több mint 40%-kal romlott ez az érték, ami a pénzügyi stabilitás gyengülésének a jele. A legnagyobb javulás az egyéb szervezetek esetében volt megfigyelhető, a nettó forgótöke több mint a háromszorosára növekedett.

Az eladósodottság foka: kifejezi, hogy az eszközállomány milyen mértékben van megterhelve kötelezettségvállalással. Gyakorlatilag az idegen források arányát, pénzügyi szempontból a külső finanszírozás arányát mutatja.

$$\text{Eladósodottság foka (\%)} = \frac{\text{kötelezettségek}}{\text{összes eszköz}} \times 100$$

Az eladósodottság tekintetében javulás figyelhető meg a kedvezőtlenebb rátákkal rendelkező Kft.-éknél és az egyéb szervezeteknél. A részvénytársaságok és a szövetkezetek esetében azonban kisebb mértékben nőtt az eladósodottság. A szövetkezetek esetében ez az érték 45%, az Rt.-k esetében pedig 40%, ami még elfogadhatónak tekinthető a gazdálkodás finanszírozhatósága szempontjából.

Likviditási ráta: Kifejezi, hogy a forgóeszközök hány %-át fedezik a rövid lejáratú kötelezettségeknek. A mutató optimális értéke általában 150-200% között van

$$\text{Likviditási ráta (\%)} = \frac{\text{forgóeszközök}}{\text{rövid lejáratú kötelezettségek}} \times 100$$

A likviditási ráta minden gazdálkodó szervezet esetében romlott, kivéve az egyéb szervezeteket. A mutató romlása a szövetkezetek és az Rt.-k esetében

kb. 20%-os volt, de ezeknél a szervezeteknél még mindig a megengedhető határon belül van a mutató. Egyedül a szövetkezetekben csökkent mind a forgóeszközök, mind a rövidlejáratú kötelezettségek értéke, de az utóbbiak csökkenése elmaradt az előbbiektől, ennek következtében romlott a szövetkezetek likviditási helyzete.

A tőkefeszültségi mutató arról ad tájékoztatást, hogy a kötelezettségek mekkora hányadát fedezi a saját tőke.

$$\text{Tőkefeszültségi mutató (\%)} = \frac{\text{kötelezettségek}}{\text{saját tőke}} \times 100$$

A mutatók a kft.-ék és az egyéb szervezetek esetében jóval magasabb értékeket, azaz kedvezőtlenebb vagyoni helyzetet mutatnak az Rt.-ék és a szövetkezetek mutatóihoz képest. Ugyanakkor az előbbieknél csökkenés, míg az utóbbiaknál növekedés figyelhető meg.

A következőkben a jövedelmezőségi mutatók elemzésére kerül sor. (l. a 4. táblázatot).

Az előző pontban említettek miatt, e mutatók számlálójában a szokásos vállalkozási eredményt szerepeltetem.

A 2002-2003 évi alacsony bázisadatok jelentős mértékben a 2003 évi kedvezőtlen időjárásnak tudható be. A 2006-2007. évi kedvező eredmények pedig a jó időjárási feltételeknek és az uniós támogatások megjelenésének köszönhető

4. táblázat

A jövedelmezőségi mutatók alakulása

	Kft.(1)		Rt.(2)		Szövetkezet(3)		Egyéb szervezet(4)	
	2002-2003	2006-2007	2002-2003	2006-2007	2002-2003	2006-2007	2002-2003	2006-2007
Termelési érték arányos jövedelmezőség (%) (5)	3,35	5,61	1,36	6,45	-4,35	4,38	3,95	5,48
Eszközhatékonysági mutató (%) (6)	2,27	3,22	0,94	3,69	-2,83	2,37	2,15	3,08
Munka-jövedelmezőség (MFU/fő) (7)	0,32	0,73	0,1	0,67	-0,23	0,32	0,2	0,16

Forrás: Saját számítás Székelyné, 2009 adatai alapján

Table 4: Development of profitability indicators

Ltd.(1), joint-stock companies(2), co-operatives(3), other enterprises(4), production value proportional profitability(5), capital efficiency(6), labour productivity(7)

Source: own calculation based on Székelyné, 2009

Termelési érték arányos jövedelmezőség (%) =

$$\frac{\text{szokásos vállalkozási eredmény}}{\text{bruttó termelési érték}} \times 100$$

Két egyértelmű következtetés adódik:

- A mutatók értéke valamennyi gazdaságcsoportban – különösen a szövetkezetekben – jelentős növekedést mutatnak.

- A teljes kibocsátás egységnyi értékére a szövetkezetekben rendre alacsonyabb mértékű jövedelem adódott, mint a többi gazdaságcsoportban.

Eszközhatékonyság (%) =

$$\frac{\text{szokásos vállalkozási eredmény}}{\text{összes eszköz}} \times 100$$

A fentiekhez hasonlóan, az eszköz-hatékonyság egyértelmű növekedése figyelhető meg, de igen eltérő növekedési ütem mellett. Különösen feltűnő az rt.-k mutatójának erőteljes növekedése, mely elsősorban a roppant alacsony bázisidőszaki értéknek köszönhető, de ezen gazdaságcsoporthoz erőteljes érdekérvényesítő képessége is szerepet játszik a nagymértékű javulásban. Elgondolkoztató, hogy a szövetkezetek eszköz-hatékonysága mind 2002-2003, mind 2006-2007 évek átlagában a legalacsonyabb volt.

Munka-jövedelmezőség (MFt/fő) =

$$\frac{\text{szokásos vállalkozási eredmény}}{\text{foglalkoztatottak száma}}$$

Az egy foglalkoztatottra jutó szokásos vállalkozási eredmény – az egyéb szervezetek kivételével – mindenütt jelentős mértékben növekedett. Elgondolkoztató ugyanakkor, hogy a szövetkezetekben egy foglalkoztatott átlagosan feleannyi vállalkozási jövedelmet állít elő, mint az kft.-ekben és az rt.-ekben.

KÖVETKEZTETÉSEK

Először: a vizsgált időszakban a mezőgazdasági szervezetek összességükben javuló termelési és pénzügyi teljesítményt tudtak felmutatni. A *mezőgazdasági szövetkezetek társadalmi-gazdasági súlya* (földterület, foglalkoztatás, eszköz-állomány, bruttó termelési érték, jövedelem) azonban néhány év alatt *jelentősen csökkent*.

Másodszor: a *vagyoni és a pénzügyi mutatók* vizsgálata azt mutatta, hogy a csökkent létszámú mezőgazdasági szövetkezetek mutatóinak többsége ugyan romlott, de a 2007. évi adatok összességükben nem adnak okot aggodalomra.

Harmadszor: a *jövedelmezőségi mutatók* mind a négy gazdaságcsoporthoz nagymértékben javultak, de a szövetkezetek pozíciója a 2007. évi adatok szerint jelentősen rosszabb, mint a jogi személyiségű gazdasági társaságoké.

Negyedszer: A jövőben szükség lenne a mezőgazdasági szervezeteken belül a *mezőgazdasági szövetkezetek*, és az utóbbiakon belül a hagyományos mezőgazdasági (termelő) szövetkezetek és az új típusú szövetkezetek elkülönült vizsgálatára.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Köszönettel tartozom a cikk megírásához nyújtott konzultációs segítségért Dr. Szabóné Dr. Guttyán Margitnak és Székelyné Raál Évának.

IRODALOMJEGYZÉK

- Barta I.-Dorgai L. (szerk.)-Dudás Gy.-Varga E. (2010): Termelői csoportok és a zöldség-gyümölcs ágazatban működő termelői szervezetek Magyarországon. Agrárgazdasági Információk. 2010. 6. sz. AKI, Budapest
- Béládi K.-Kertész R. (2008): A főbb mezőgazdasági ágazatok költség- és jövedelemhelyzete a tesztüzemek adatai alapján 2007-ben. Agrárgazdasági Információk. 2008. 6. sz. AKI, Budapest
- Béládi K.-Kertész R.-Dudás Gy. (2009): A mezőgazdasági termelők motivációi az állati termékek előállításában. Gazdálkodás, 53. évf. 4. sz. 346-356.
- Burgerné Gimes A. (2010): Még egyszer a földtulajdonról. Gazdálkodás, 54. évf. 5. sz. 548-560.
- Dorgai L. (szerk., 2004): A magyarországi birtokstruktúra, a birtokrendezési stratégia megalapozása. Agrárgazdasági Tanulmányok, 2004. 6. sz. AKI, Budapest
- H. Gy. (2010): Nemzetközi Szövetkezeti Nap. Magyar Mezőgazdaság. 2010. július 14. 12.
- Harangi-Rákos, M.(2011): Analysis and changes in resources and outputs of companies and partnerships in Hungarian agriculture. Journal of Agricultural Sciences, 2011/44. 65-68.
- Kapronczai I. (szerk., 2003): A magyar agrárgazdaság a rendszerváltástól az európai Unióig. Szaktudás Kiadó, Budapest)
- Kapronczai I.-Udovecz G. (2009): A magyar agrárgazdaság helyzete. Gazdálkodás, 53. évf. 6. sz. 523-545.
- Kapronczai I. (2010): A földbirtok-politika választ igénylő kérdései. Gazdálkodás, 54. évf. 2. sz. 191-201.
- Keszthelyi Sz.-Pesti Cs. (2010): A tesztüzemi információs rendszer 2009. évi eredményei. Agrárgazdasági Információk. AKI, Budapest. 2010. 8. sz.
- Kovács G.-Kovács H.-Lámfalusi I. (2007): A mezőgazdasági vállalkozások pénzgazdálkodásának változó feltételei. Agrárgazdasági Információk. 2007. 4. sz. AKI, Budapest
- Lámfalusi I. (2005): Az élelmiszertermelés gazdálkodó szervezeteinek pénzügyi helyzete-2004. Agrárgazdasági Információk. 2005. 3. sz. AKI, Budapest
- Lámfalusi I. (2007): Az élelmiszertermelés gazdálkodó szervezeteinek pénzügyi helyzete-2006. Agrárgazdasági Információk. 2007. 8. sz. AKI, Budapest
- Merkel K. (2008): Az élelmiszertermelés és az élelmiszerkereskedelem gazdálkodó szervezeteinek pénzügyi helyzete-2007 (Kézirat). AKI, Budapest
- Rákos M. (2009): A Béke Agrárszövetkezet múltja és jelene a társadalmi-gazdasági változások tükrében. (Diplomadolgozat). Debreceni Egyetem AVK, Debrecen
- Szabó G. (2001): Élelmiszer-gazdaságtan (egyetemi jegyzet). DE ATC AVI – KE ÁTK, Debrecen
- Szabó G. G. (2011): Szövetkezetek az élelmiszer-gazdaságban (Gondolatok az ún. előmozdító típusú szövetkezés gazdasági lényegéről és integrációs jelentőségéről). Agroinform Kiadó, Bp, 2011
- Székelyné Raál É. (2009): A kettős könyvvitelt vezető mezőgazdasági és élelmiszeripari szervezetek gazdálkodásának főbb adatai (2002-2007) (sokszorosított anyag). AKI, Budapest
- Tunyoginé Nechay V. -Stummer I. (szerk., 2008): A fontosabb termékpályák 2007. évi piaci folyamatai. Agrárgazdasági Információk. 2008. 3. sz. AKI, Budapest